

VISY ZSOLT

Adatok az 1456 és 1526 közötti török–magyar kapcsolatok megítéléséhez

*Contributions to the Evaluation of the Turkish–Hungarian connections between
1456 and 1526*

Following the capture of Byzantium the Osman army invaded the Hungarian kingdom, and tried to occupy the south ‘gate’ of it, Nándorfehérvár/Belgrade in 1456. The pope, Callixtus III called for crusaders and ordered the ringing of bells in all Europe. Only some weeks after this order János Hunyadi and the crusaders of Giovanni di Capestrano succeeded to gain a decisive victory above the Turkish army. The Christian world were relieved, but the daily bell ringing remained as a remembrance for the victory. The bells ring after more than 550 years also today in every noon, but instead of calling to fight, they proclaim reconciliation and the peaceful coexistence of peoples.

A magyarság történetének Kárpát-medencei 1100 éve sok sikert és keserőséget hozott, hiszen Európának ez a területe mindig is népek és kultúrák találkozó- és ütközőpontja volt. A magyarok, akik hajdan maguk is idegen hódítóként érkeztek e földre, hosszú idő után elsőként tudtak megkapaszkodni a kies medence kompként ide-oda billenő földjén, és az elsők, akik nem csak ideig-óráig, hanem ezredéven át megőrizték nemzeti mivoltukat, országukat. Óriási eredmény ez a népek rendre megismétlődő idevetődése, hánykódása és néhány generáció múltán való elkergetése, eltűnése után. A történettudomány nem véletlenül kapcsolja a magyar sikert a középkori állami lét megteremtésének és a keresztény vallás fölvetelésének azonos időben való megtörténéhez. Helyes és méltó tehát, hogy az ezredéves magyar államiság keresztényi megalapítójának, Szent István napját legnagyobb állami ünnepeként üli meg az ország.

Történelmünk azonban igen hosszú, és büszkén emlékezhetünk azokra a legendás időkre, amikor a magyar nép ügyének válságosra fordulásakor mindig akadtak bátor és hős magyarok, akik akár életük árán is szolgálták népük ügyét, megmentették országukat, végső pusztulást hátrítottak el. Hosszan lehetne sorolni őket, de még a legnagyobbak, IV. Béla (1235–1270), Bocskai István (1605–1606) vagy Rákóczi Ferenc (1704–1711) közül is kiemelkedik Hunyadi János (1446–1453) alakja. Ő volt az, aki nemcsak önfeláldozóan küzdött és harcolt a török betolakodók ellen, hanem végső és dicsőséges csatájában olyan hatalmas győzelmet aratott fölöttük, hogy 70 évre megálljt parancsolt az oszmán hódításnak. Ezekre az évtizedekre esik Mátyás királysága és vele a Magyar királyság fénykora. Bizton állítható, hogy a nándorfehérvári győzelem nélkül nem lehetett volna Mátyásból király, nem lett volna magyar reneszánsz.

Konstantinápoly bevétele (1453) után nyilvánvalóvá vált, hogy a terjeszkedő oszmán birodalom Európára is ki akarja terjeszteni hatalmát. Ennek a terjeszkedésnek a legfőbb akadály és gátja a Magyar Királyság volt, amelyik a Száva és a Duna mentén építette ki védvonalát. 1389 óta folytak az összecsapások a két hatalom között, és ezek többnyire török győzelmet hoztak. Koszovo Polje (Rigómező) síkján két ízben, Nikápolynál egyszer szenvedtek a magyar csapatok vereséget, és a várnai csata 1444-ben, amelyben I. Ulászló király (1440–1444) is elesett, megpecsételni látszott a magyar királyság bukását. Ebben az időben támadt azonban Hunyadi János személyében egy kiváló magyar hadvezér, aki a veszített csaták hőseként, majd balkáni hadjárataival nemcsak a magyarok, hanem a balkáni népek elismerését is kivívta (Szibinyáni Jank). Nevét és tetteit hős énekek terjesztették, mindenki benne látta az ország védelmezőjét.

1456-ban a törökök megtámadták Magyarországot, és ostrommal akarták bevenni az ország déli kapujának számító Nándorfehérvárt. Az egyesült magyar seregek – a Hunyadi János vezette mintegy 12 000 fős királyi, és a Kapisztrán János ferences szerzetes által Magyarország területén toborzott 27 000-es kereszties sereg – bátran küzdöttek, de létszámukban eltörpültek II. Mehmed szultán (1451–1481) 60 000-et is meghaladó, erős tüzérséggel rendelkező serege mellett. Hunyadi János azonban kemény állhatatosságával a magyar csapatok biztos kezű vezetője volt, személyes bátorsága iránymutató fáklya volt a védők számára, akik hittek abban, hogy Isten segítségével és Kapisztrán János hitével győzni fognak. És a csoda megtörtént: a legválságosabb pillanatban, amikor Szilágyi Mihály várkapitány a már rommá lőtt és a végső, mindent elsöprő török rohamra váró erősség feladását fontolgatta, Kapisztrán János mindenkit elképesztő vakmerősége és Hunyadi János villámgyors hadvezéri találékonysága a vereséget nemcsak hogy elhárította, hanem fényes győzelemre váltotta.

A török előrenyomulás hírére III. Callixtus pápa (1455–1458) kereszties hadjáratot rendelt el, majd 1456. június 29-én kiadta híres bulláját, amelyben a haran-

gok napi megszólaltatását és a hozzá kapcsolódó imádkozást írta elő: „Ezekben az utóbbi években a keresztény név istentelen üldözője, a törökök zsarnoka, Konstantinápolyt elfoglalta. Ott a kegyetlenségnek minden fajtáját elkövette [...] Gonosz szándékának megvalósítását teljes erővel azóta is folytatta, a keresztény népekre, amelyeket meg akart hódítani, egyre-másra csapásokat mért, úgyhogy napról-napra új pusztításokról, új károkról érkezik hír. De – ami még felháborítóbb – nem elégedett meg ezzel sem. Sőt felült a gőg szekerére, és újabban az egész keresztény világnak és nyugatnak elpusztítását vette eszébe, és ezért napról napra egyre hevesebben készül megtámadására [...] Erre az ügyre fordítottuk szorgalmasan szellemileg és lelkiileg minden igyekezetünket: ugyanis már tizedet róttunk ki a keresztény világban az egész papságra, felhívtuk levelünkkel a keresztény népek figyelmét a hit közös ügyére, nunciosokat küldtünk, hogy prédikálják: ki-ki az Úr szent keresztje védelmére lehetőség szerint magát felövezze, és gyűjtsenek adományokat a keresztények megsegítésére. Elküldtük ezenfelül követünket, részben az országok megbékéltetésére, részben a királyok és fejedelmek fellekesítésére, hogy a régi nyomába lépő eme új Mohamed ellen hadsereget toborozzanak és vezessenek [...] Hogy az egész nép, fajra és nemre való tekintet nélkül, ezeknek az imáknak és búcsúknak részese lehessen, megparancsoljuk és elrendeljük, hogy az összes városok, területek, és helyek minden egyes templomában a három órai és az esti ima között, tudniillik az esti imára való harangozás előtt, de legalább olyan tájban, egy vagy több zengő haranggal, hogy jól hallható legyenek, félórás időközönként háromszor harangozzanak minden egyes nap, ahogy az Angyali üdvözletre harangozni szokás, s akkor ki-ki az Úr imádságát [...] háromszor mondja el.” (Vecsey Lajos nyomán fordította Érszegi Géza)

A harangszó, az imádság és az önfeláldozó küzdelem alig egy hónapra rá meghozta gyümölcsét: 1456. július 22-én bekövetkezett a világra szóló diadal, és így a pápai rendeletben előírt harangozás örökre összefonódott a nagy győzelemre való emlékezéssel. VI. Sándor pápa (1492–1503) az 1500-as szent évben az erősödő török veszedelem hatására újabb bullában fordult a keresztény világhoz, és déli időre helyezve ismét elrendelte a harangszót: „Ezen a napon első ízben harangoztak délben a Város minden plébánia templomában a Miatyánk és az Üdvözlég Mária elimádkozására a török ellen éppúgy, ahogy a boldog emlékezetű III. Calixtus pápa bevezette, és szentséges urunk – ahogy értettem – parancsolta meg ezt a harangozást, amit az év minden egyes napján mindörökre meg kell tartani.” (Részlet Johannes Burchardus pápai szertartásmester naplójából, 1500. augusztus 9., fordította Érszegi Géza.)

Az 1500. augusztus 9-től delente felzengő harangszó a világ minden tájára elvitte a nándorfehérvári győzelem hírért, és hirdeti ma is a kereszténység és a hazafiság diadalát. Ez az egyetlen olyan magyar esemény – és ez olyan, amihez hasonlival egyetlen más nép sem rendelkezik –, amely minden országban naponta visszhangra lel. Hunyadi János és a keresztetek győzelme töretlenül él a magyar

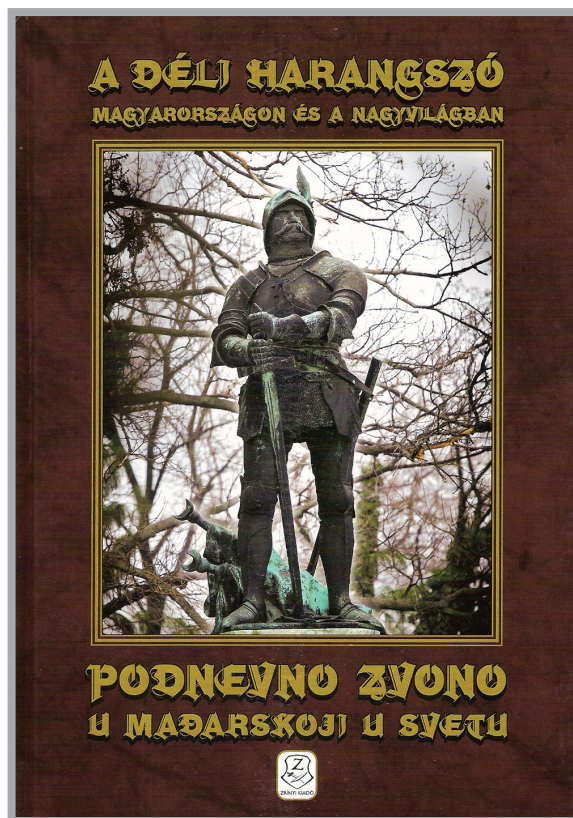
nemzet emlékezetében. Példájukból merítették erőt századokon át szabadságért és függetlenségért küzdő utódaik. Hunyadi János és Kapisztrán János nándorfehérvári győzelme igazi, világra szóló győzelem volt, ami után nem kellett évtizedekig várni, hogy beérjen a vérrel áztatott vetés, hiszen Mátyás királysága hamarosan meghozta a békét és a felemelkedést. Amellett tehát, hogy a naponta felcsendülő déli harangszóval felidézzük a győzelmet, illő dolog július 22-én a győzelem kivívóiról is évente megemlékeznünk.

A nándorfehérvári diadal kivételes jelentőségét nem csak az adja meg számunkra, hogy sikerült megőrizni az ország és Európa épségét, hanem az, hogy ezt nemzetközi összefogással érte el a magyar sereg. Vereségekben és veszteségekben sajnos bővelkedő történelmünk kivételes sikere volt ez, amelyben a magyar nép ország-világ előtt megmutatta, hogy Európa és a kereszténység oldalán áll, hogy hazájának védelmével egyszersmind Európát is védi. Erre még más alkalommal is többször sor került, de Nándorfehérvár egymagában példázza az önfeláldozó vállalást és a sikeres teljesítést. Olyan kiemelkedő esemény tehát a nándorfehérvári győzelem, amelyre még évszázadok múltán is büszkén emlékezhetünk, és amely még ma is szívmelengető érzéssel tölt el bennünket.

Zivataros és viszontagságos történelmünk szilárd, bátorító emléke a nándorfehérvári összefogás, az a tudat, hogy a magyar nép – más keresztény népekkel összefogva – világtörténelmi tettet vitt végbe. Az évente tartott megemlékezések hozzájárulnak nemzettudatunk erősítéséhez. 2011 óta július 22. nemzeti emléknap, és remélhető, hogy immár nem csak a naponta felzúgó déli harangszó kelt homályos emlékeket, hanem a századokkal ezelőtt lefolyt világtörténelmi események pontos ismerete is évről-évre megerősödik és tudatosul a magyarságban (1. kép).

A Nándorfehérvár nemzeti emléknap azonban nem kizárólag magyar ügy. Hunyadi és a keresztések csapataiban a Magyar Királyság népei kivétel nélkül részt vettek, Kapisztrán János keresztesei között pedig a magyarok mellett Itália és Nyugat-Európa népeinek fiai is küzdöttek. Az ő áldozatvállalásukra és dicsőségükre is emlékeztet az emléknap, áttételesen pedig a világ keresztényeinek adhat erkölcsi tartást és buzdítást. Az emléknap nemzetközi szinten tudatosíthatja a hajdani hősök áldozatos tettetét, és emlékeztet a déli harangszó világszerte feledésbe merült okára.

A magyarság emlékezetéből soha nem veszett ki Hunyadi János emlékezete, hősi alakja tekintélyt parancsolóan magasodik évszázadok távlatából is, válságos időkben pedig különösen alkalmasnak bizonyult arra, hogy a hazaszeretet és az önfeláldozás példamutató jellekévé váljon. A reformkor költészete felmagasztalta a hősöket. Kölcsey nem tudott szabadulni *Himnusz*ában a tragikus török múlttól, de Hunyadi Jánosra is gondolva írta, hogy „*zászlónk gyakran plántálád vad török sán-cára.*” „*Itt törtek össze rabigát Hunyadnak karjai*” hirdeti Vörösmarty a nép fennmaradásáért fohászkodó, apokaliptikus Szózatában. Műveiknek a zenében Erkel gyönyörű operája, a Hunyadi László, a festészetben pedig leginkább Wagner Sán-

1. kép. A déli harangszó Magyarországon és a nagyvilágban.
HM Zrínyi Kiadó, Budapest, 2013.

dor történelmi legendát feldolgozó „Dugovics Titusz önfeláldozása” című képe felel meg. Ezeket követték a köztéri szobrok, az ifjúsági irodalomban pedig Gaál Mózes történelmi elbeszélései. A két világháború között különösen megnőtt a Hunyadiak kultusza és a déli harangszó jelentősége, aminek ellenhatásaként az ötvenes évek deheroizáló szemlélete igyekezett Hunyadi János feudális főúrként való bemutatásával és az egyházzal kapcsolatos déli harangszó rádióban való megszüntetésével ezt a nimbuszt elhalványítani. Nem sikerült. Az októberi forradalom és szabadságharc leverése után idővel bekövetkező fokozatos enyhülés jele volt, hogy a déli harangszó visszatérhetett a rádióba, a millennium idején pedig kialakult a manapság is élő gyakorlat, minden nap más és más templom harangjának a megszólaltatása.

Ugyanakkor a több mint fél évezredes múlt mentes minden napi politikai mondanivalótól. A Török Birodalom több évszázados terjeszkedése, majd visszatorzulása a történelmi múltba merült, immár semmilyen indulatot nem vált ki az

2. kép. A 2019. július 22-én felavatott belgrádi emlékmű a zimonyi Duna-parti sétányon

emlékezés, a török-magyar ellentét már csak emlék. Nándorfehérvár és Mohács emléke a két végpont, a magyar és a török győzelem mérőöldköve. Az 1456-os győzelem hetven év békét és fellendülést hozott Magyarországnak, ennek vetett véget a mohácsi vereség. Míg azonban a nándorfehérvári vereség csupán egy átmeneti fiaskó volt a Török Birodalom számára, amely sem embervesztésben nem volt jelentős, sem területi veszteséggel nem járt, a mohácsi magyar vereség hatalmas emberáldozattal és területi veszteséggel járó, az önálló magyar államiság végét jelentő tragédia volt az országnak.

Mindkét nép túlvan a régi sérelmeken, a hajdani sebek begyógyultak, és fokozatosan előtérbe kerültek a két népet összekötő elemek, a két nép távoli rokonsá-

ga, a török állam magyar menekülteket rendre befogadó és védelmező igyekezete. Ennek köszönhető, hogy Thököly Imre, Rákóczi Ferenc és hívei, a negyvennyolcas szabadságharc menekültjei oltalmat kaptak a Török birodalomban. A hajdan ellenséges viszony barátira változott a 19. század végén, és azóta is töretlen a két nép és a két állam kapcsolata. A nándorfehérvári győzelem történelmi ténye csupán erkölcsi tanulsággal szolgál minden nép számára (2. kép).

Tájékoztató bibliográfia

- Ágoston Gábor: Az 1444. évi török–magyar követjárás (Adalék az 1444. évi török–magyar békekötés történetéhez). *Történelmi Szemle* 2.(1986), 261–276.
- Babinger, Franz: *Mehmed the Conqueror and His Time*. Translated from the German by Ralph Manheim. Edited, with a preface, by William C. Hickman, Princeton, 1992. 137–150. (Bollingen Series 96.)
- Georgius de Hungaria: Értekezés a törökök szokásairól, viszonyairól és gonoszságáról. In: Tardy Lajos (Vál. és a Bev. írta): *Rabok, követek, kalmárok az Oszmán Birodalomról*. Budapest, 1977. 74. (Nemzeti Könyvtár. Művelődéstörténet.)
- Ėnalcik, Halil: *The Ottoman Turks and the Crusades, 1329–1451*. In: Hazard, Harry W. – Zacour, Norman P. (Ed.): *A History of the Crusades Volume VI. The Impact of the Crusades on Europe*. Wisconsin, Mad., 1989. 222–275.
- Engel Pál – Kristó Gyula – Kubinyi András: *Magyarország története, 1301–1526*. Budapest, 1998, 123–190. (Osiris Tankönyvek)
- Fine, John V. A.: *The Late Medieval Balkans. A Critical Survey from the Late Twelfth Century to the Ottoman Conquest*. Ann Arbor, 1987.
- Imber, Colin: *The Ottoman Empire 1300–1481*. Istanbul, 1990.
- Július 22-e a nándorfehérvári diadal emléknapja. *Magyar Közlöny* 77. 2011. 07. 07., 22. 599.
- Liptai Ervin (szerk.): *Magyarország hadtörténete I. A honfoglalástól a kiegyezésig*. Budapest, 1984, 106–110.
- Setton, Kenneth M.: *The Papacy and the Levant. II. The Fifteenth Century*. Philadelphia, 1978. (Memoirs of the American Philosophical Society 2.)
- Szakály Ferenc: A török–magyar küzdelem szakaszai a mohácsi csata előtt (1365–1526). In: Rúzsás Lajos – Szakály Ferenc (szerk.): *Mohács. Tanulmányok a mohácsi csata 450. évfordulója alkalmából*. Budapest 1986. 11–57.
- Teke Zsuzsa: *Hunyadi János és kora*. Budapest, 1980. (Magyar História.)
- Thuróczy János: *A magyarok krónikája*. Fordította Horváth János. Budapest, 1978. (Bibliotheca historica.)

Tursun, Beg: *The History of Mehmed the Conqueror. Text Published in Facsimile with English Translation by Halil ĚnalcĚk and Rhoads Murphey.* Minneapolis – Chicago, 1978. (Bibliotheca Islamica.)

Visy Zsolt (szerk./a cura di): *Děli harangszó.* Budapest 2000. – *La campana di mezzogiorno.* Budapest, 2000.

Visy Zsolt: *Nándorfehérvár nemzeti emléknap lehetne. Várak, kastélyok, templomok VI. 6.* (2010). December, 4–5.

Visy Zsolt (szerk./Ed.): *A děli harangszó Magyarországon és a nagyvilágban. – The Noon Bell in Hungary and the World.* Budapest, 2011.

Visy Zsolt (szerk.): *A děli harangszó Magyarországon és a nagyvilágban. – Podnevno zvono u Mađarskoj i u svetu.* Budapest, 2013.